

Façades in ongebakken aarde en kalk

het juiste materiaal
op de juiste plaats

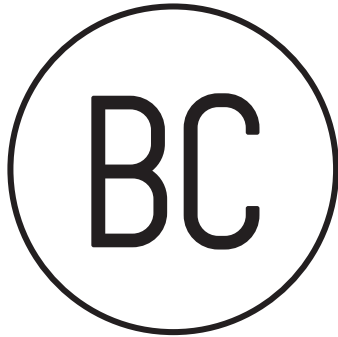

KERNVRAGEN PRESENTATIE

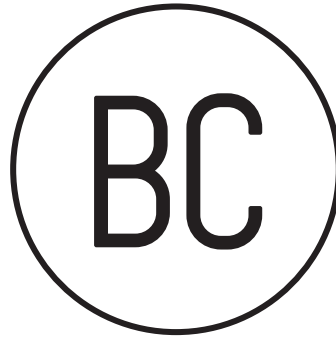
- wat zijn mogelijkheden van bouwen met aarde?**
- aarde & kalk: waar komen ze best tot z'n recht?**
- wat kunnen we leren van vernaculaire architectuur?**
- hoe kunnen we aarde of kalk toepassen als gevelmateriaal?**

OVERZICHT PRESENTATIE

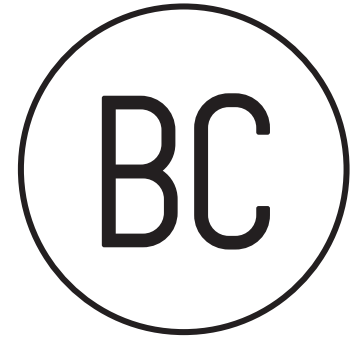
- potentieel van uitgegraven aarde**
- aarde; wat, waar en waarom?**
- voorbeelden van vernaculaire gevels**
- voorbeelden van hedendaagse gevels met aarde**
- DinG: voorbeeld van hedendaagse gevel met kalk**

ARCHITECTS

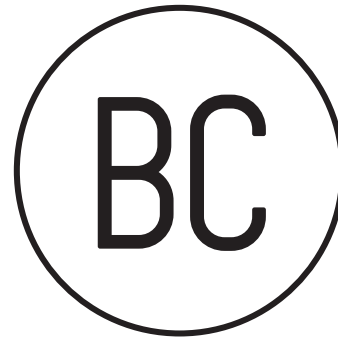

STUDIES

MATERIALS

Een hybride praktijk,
die processen in ontwerp en bouw herdenkt
als pad naar systemische verandering voor onze sector

MATERIALS

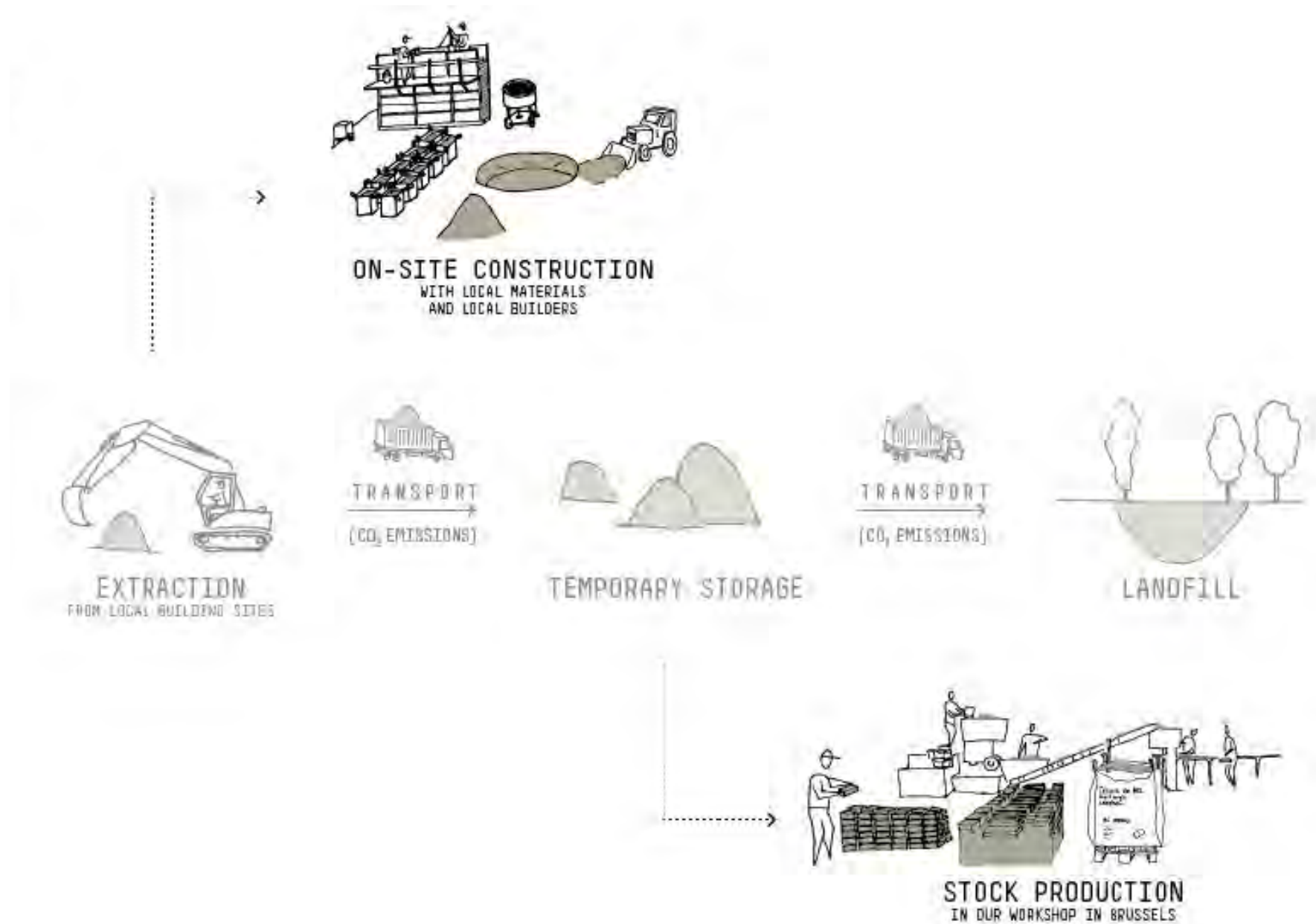
Wie zijn we en wat doen we?

potentieel van uitgegraven aarde in België:

37 miljoen ton

of 1 200 000 vrachtwagens / jaar

Een bedrijf dat
uitgegraven aarde van bouwterreinen omzet in **bouwmaterialen**

lêem®

leem-pleister & verf
leemstenen
stampleem

aarde; wat, waar en waarom?

wat zit er in onze aarde-producten?

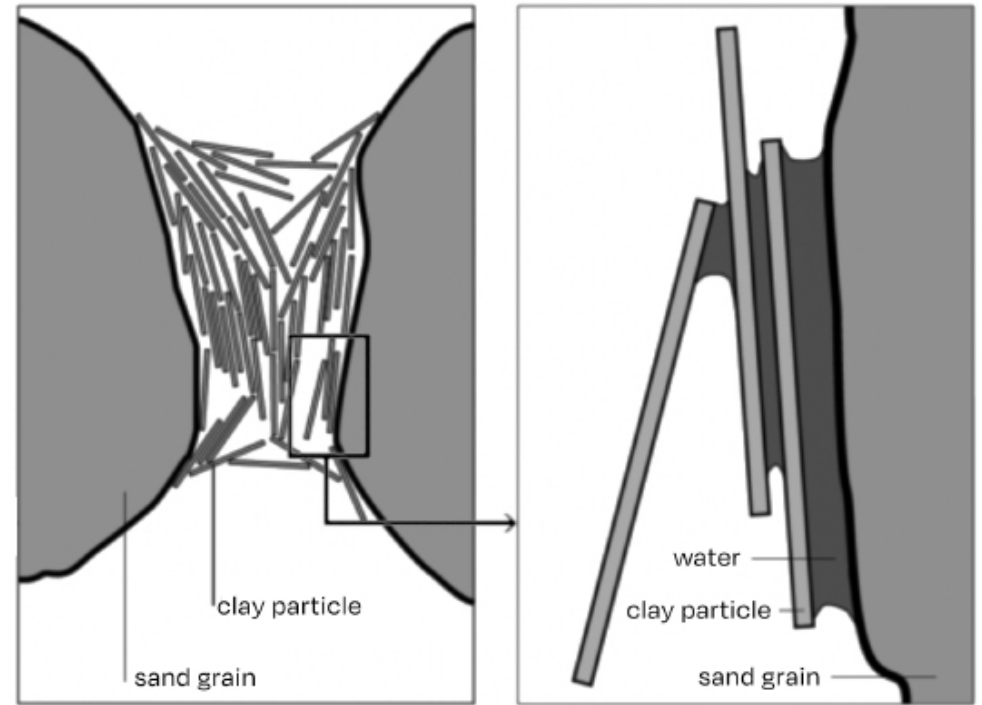
klei
<0.002 mm

leem

zilt
0.002-0.05 mm

zand
0.05-2 mm

grind
2-75 mm

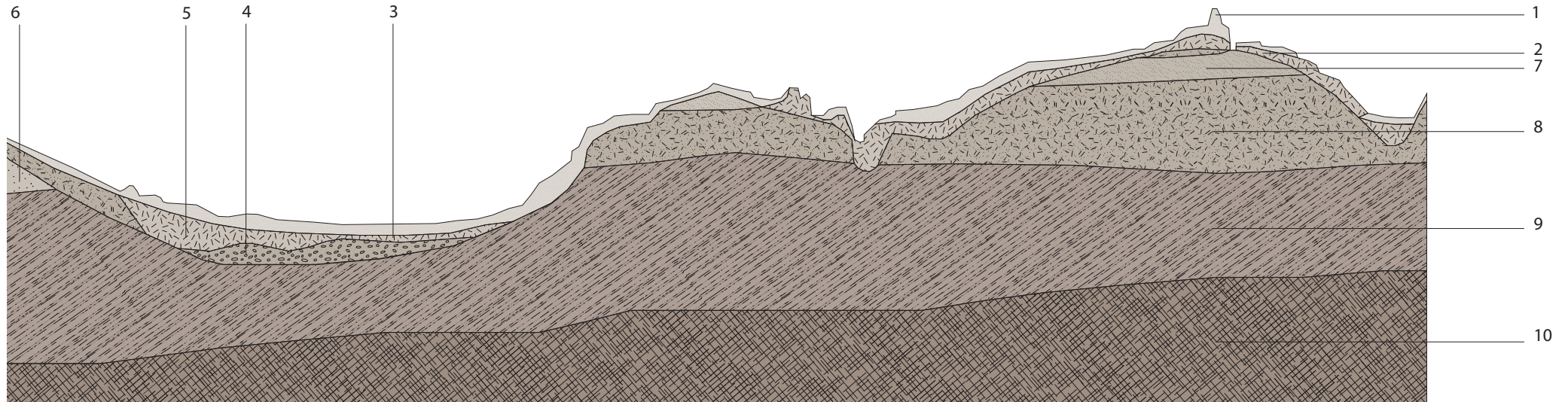

klei + zand + water binden samen

waar vinden we de aarde?

Noord West

Zuid Oost

Geologische doorsnede van Brussel

Quartair

1. Oppervlakkige formaties
2. Hellings zilt
3. Alluviale klei
4. Alluviale zand en grind
5. Alluviale zilten

Tertiair

6. Asschien (klei en zand)
7. Lediaan (zand en zandstenen)
8. Bruxellien (ontkalkte zanden, kalk- en zandstenen)
9. Ypresiaan (kleiige zanden en klei)
10. Landenien (zand, slib en klei)

Waarom ongebakken aarde gebruiken?

OORSPRONG

---

lokaal en overvloedig beschikbaar
valoriseren van 'afval' materiaal

PRODUCTIE

---

bijna CO2-neutraal

TIJDENS LEVENSDUUR

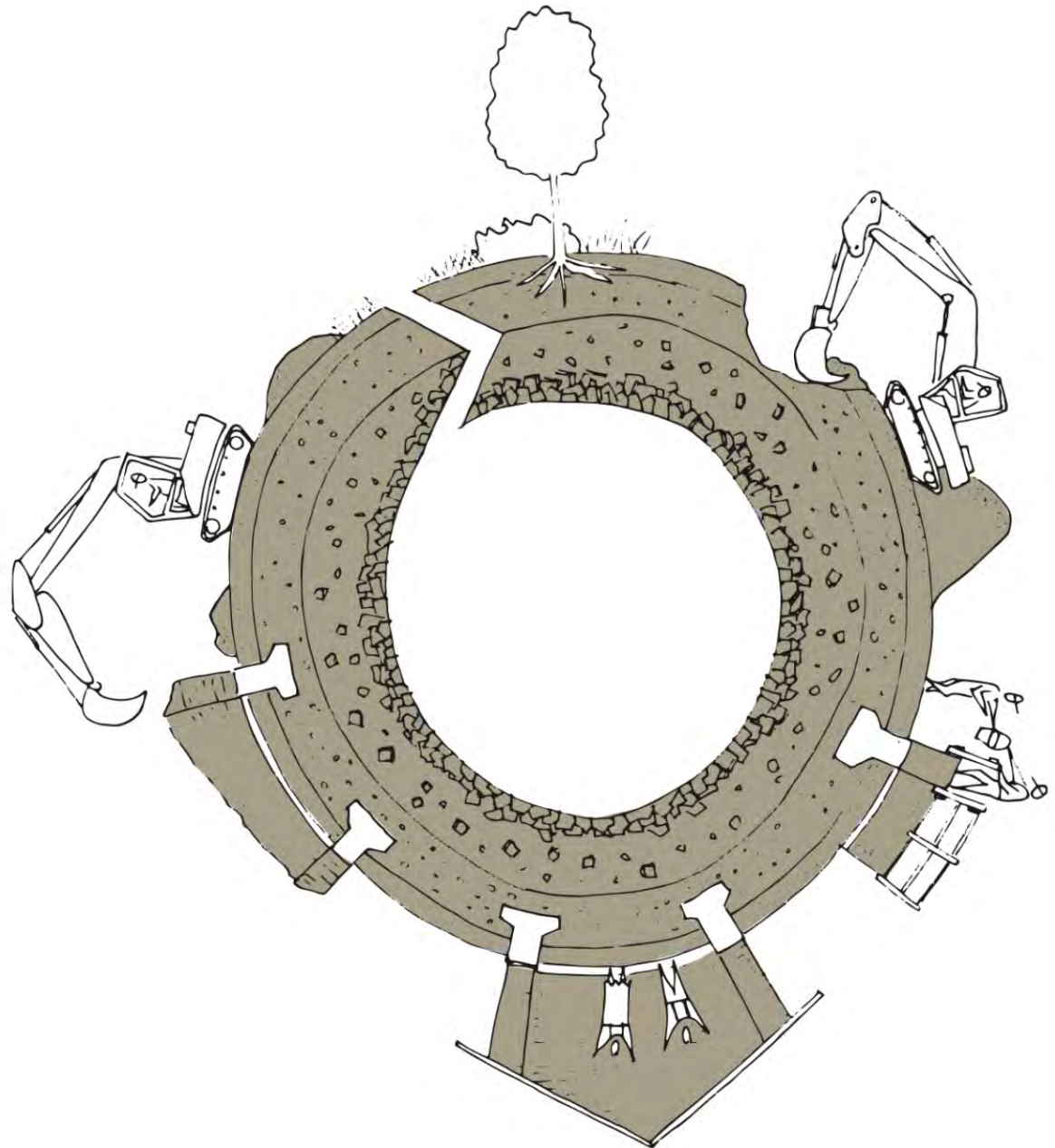
---

gezond (geen VOC's)
akoestische eigenschappen
thermische massa
vochtbuffering
esthetiek
eenvoudig herstelbaar

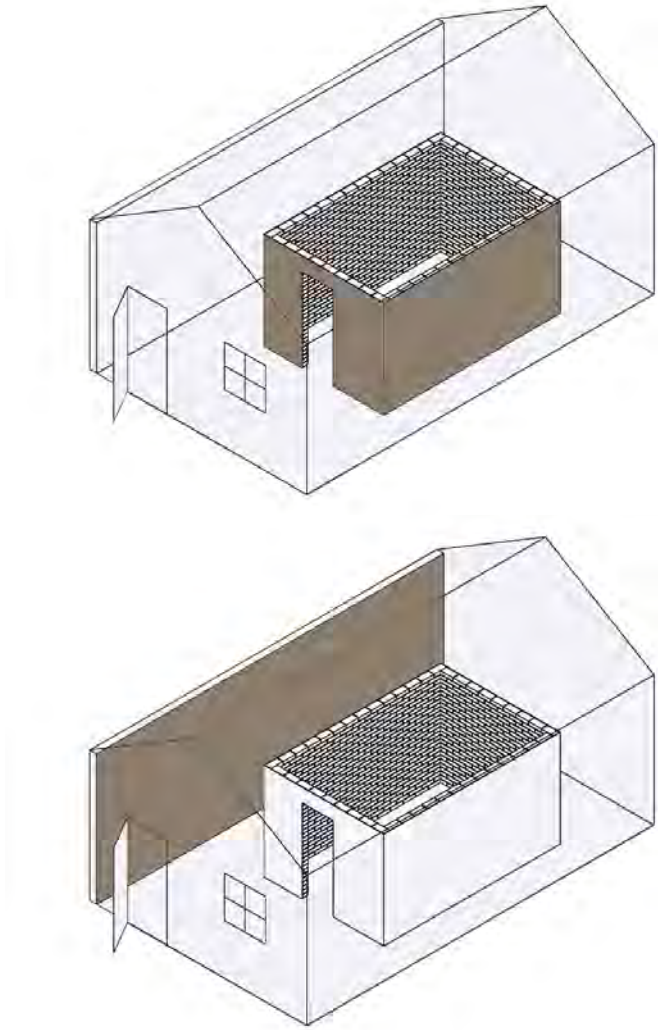
EINDE LEVENSDUUR

---

eindeloos herbruikbaar
of gemakkelijk weg te werpen

Waar gebruik je ongebakken aarde?

de kwaliteiten van aardse producten worden
het meest gevaloriseerd in interieurcontext

voorbeelden van vernaculaire gevels

leem + kalkpleister

Huis Tackoen,
leem-en vitswerk + kalkpleister laag
16e eeuw
Hasselt, België

stampleem + kalkpleister

Residentieel gebouw
6 verdiepingen hoog
stampleem + kalkpleisterlaag
1870
Lyon, Frankrijk

**goede hoed &
goede botten**

Vernaculaire boerderij van Cossiat
Aangestampte aarde
Saint Didier d'Aussiat, Frankrijk

stampoem uit 1830

Zeven verdiepingen hoog residentieel
gebouw

leem + kalkpleisterlaag

1830

Weilburg, Duitsland

**De lage duurzaamheid van aarde
is net zo goed een mythe als
de hoge duurzaamheid van beton...**

7 verdiepingen hoog residentieel gebouw
leem + kalkpleisterlaag
1830
Weilburg, Duitsland

eerste betonnen huis van 2 verdiepingen, Coignet architecten
1853
St Quentin-Falavier, Frankrijk

hedendaagse voorbeelden

zichtbare stampleem
als opvallend designelement

gunstige omstandigheden:

- beschermd door de omgeving
- kalk-erosielijnen
- zeer kleiachtige aarde

Kruidencentrum Rucola, Laufen
gevel van aangestampte aarde
Herzog De Meuron + Lehm Ton Erde

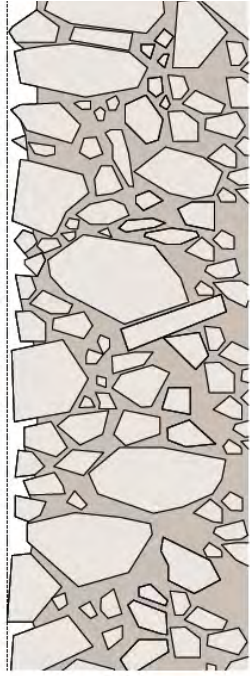
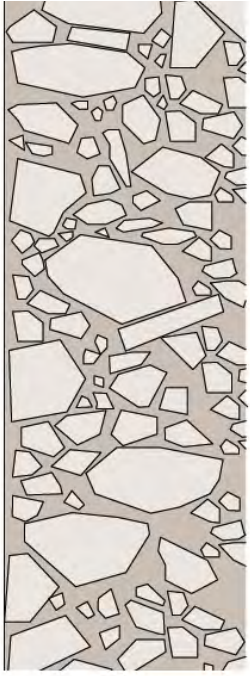

gecontroleerde erosie?

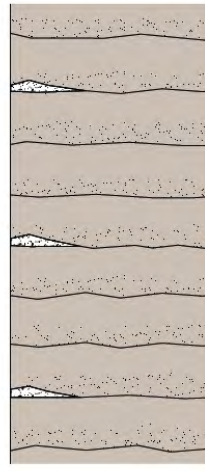
aantasting van de blootgestelde
gevel aan de zijde van het meer
(na +- 4 jaar)

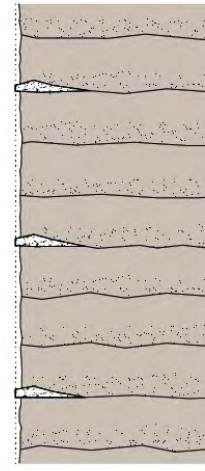
Zwitsers ornithologisch instituut
Sempach, 2015 (foto 2019)
Lehm Ton Erde

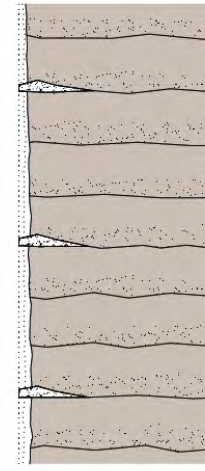
erosie van fijne particles doorheen de tijd

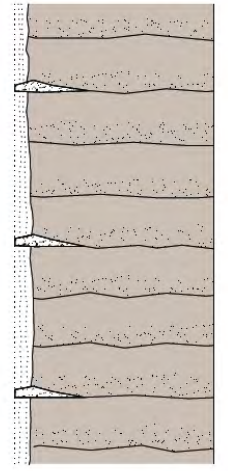
|| 0.5

|| 1

|| 2

gecontroleerde erosie door integratie van kalklijnen

toegepaste principes van bescherming + stabilisatie

goede dakbedekking

+ gestabiliseerd met cement (6%) op lagere delen, kalk (2%) & cement (2%) op hogere delen

Museum

Nunc Architects

Gevel van aangestampte aarde, Dehlingen, Frankrijk

hedendaagse voorbeelden in België

stampleem gevel,
degelijke staat na 9 jaar

Jachthuis
BC architects & studies
2012 (photo 2020)

Stampleem gevel in België

niet goedkoop:

- nichemarkt
- veel manuren

materiaal:

€200-€300 / Ton

-> €100-€150 /m² (50cm dikte)

uitgevoerde muur:

€700-1200 / m² (40-50cm dikte)

Jachthuis

BC architects & studies

2012 (photo 2020)

aangetaste gevel onder helling & gevel zonder bezonning

Jachthuis
BC architects & studies
2012 (photo 2020)

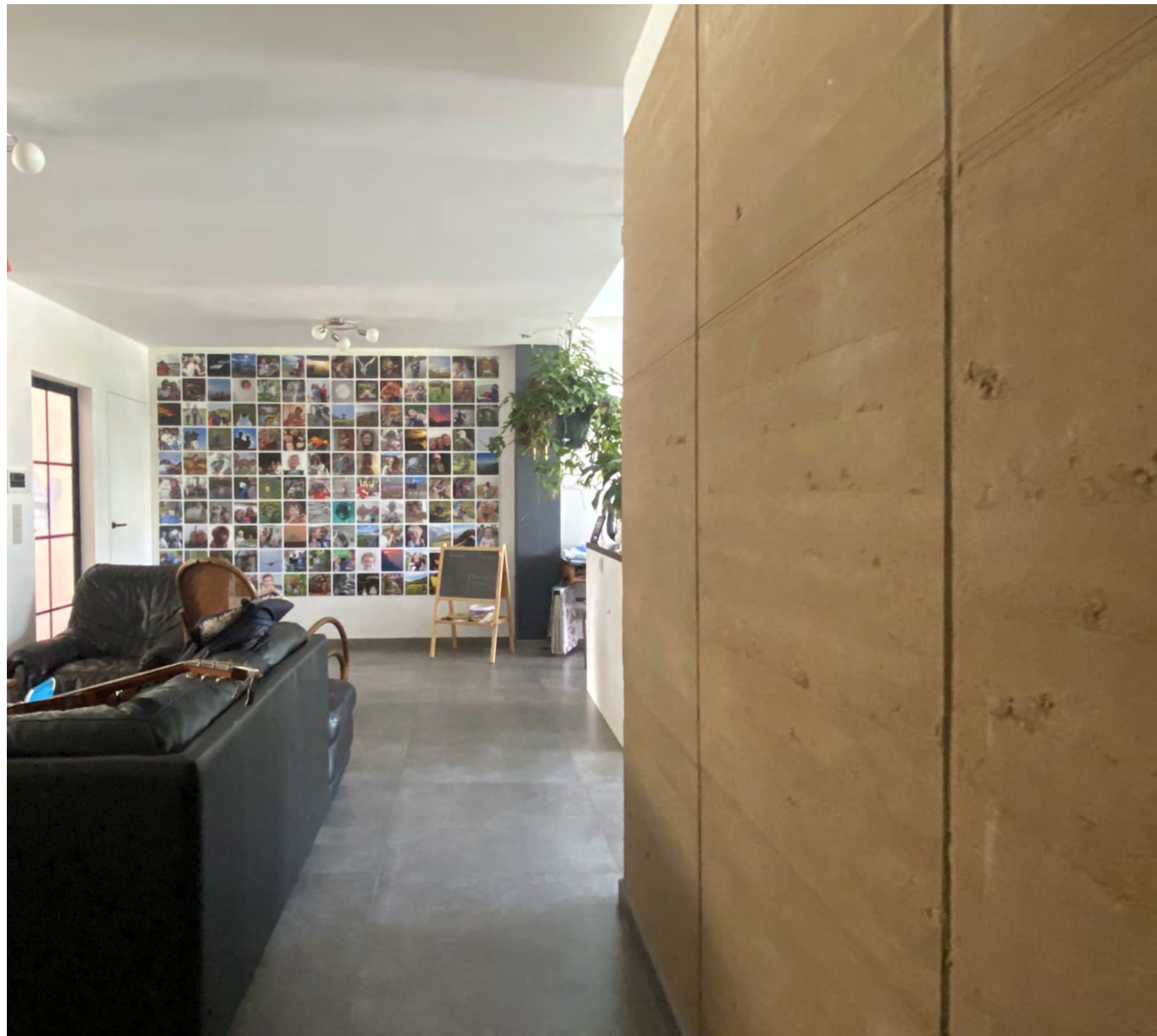
noordelijke blootgestelde stampleem muur

dragende stampleem muur zuidoost,
beschermde omgeving, lichte dakoversteek

Stijn & Jo
BC architects & studies
2014? (photo 2022)

Stijn & Jo
BC architects & studios
2014? (photo 2022)

stampleem testmuren, 1 jaar erosietest
2019
kerkhof Ukkel

Gent Waste Brick voor DING

Materiaalontwikkeling van een gevel
gemaakt van minerale afvalstromen

Trans architectuur, Carmody Groarke,
Design Museum Gent, Sogent,
Studio Local Works, BOCA, BC materials,
Vlaanderen Circulair

ontwerp & beeld: TRANS architectuur | stedenbouw, Carmody Groarke en RE-ST

Het belang van het gevelmateriaal

op stadsschaal
moet het gebouw gelezen worden als een monoliet

op straatschaal
moet de gevel intrigerend zijn

op menselijke schaal
moet de gevel ambachtelijk overkomen

verzamelen
lokale
grondstoffen

verzamelen
lokale
grondstoffen

prototyperen

verifiëren

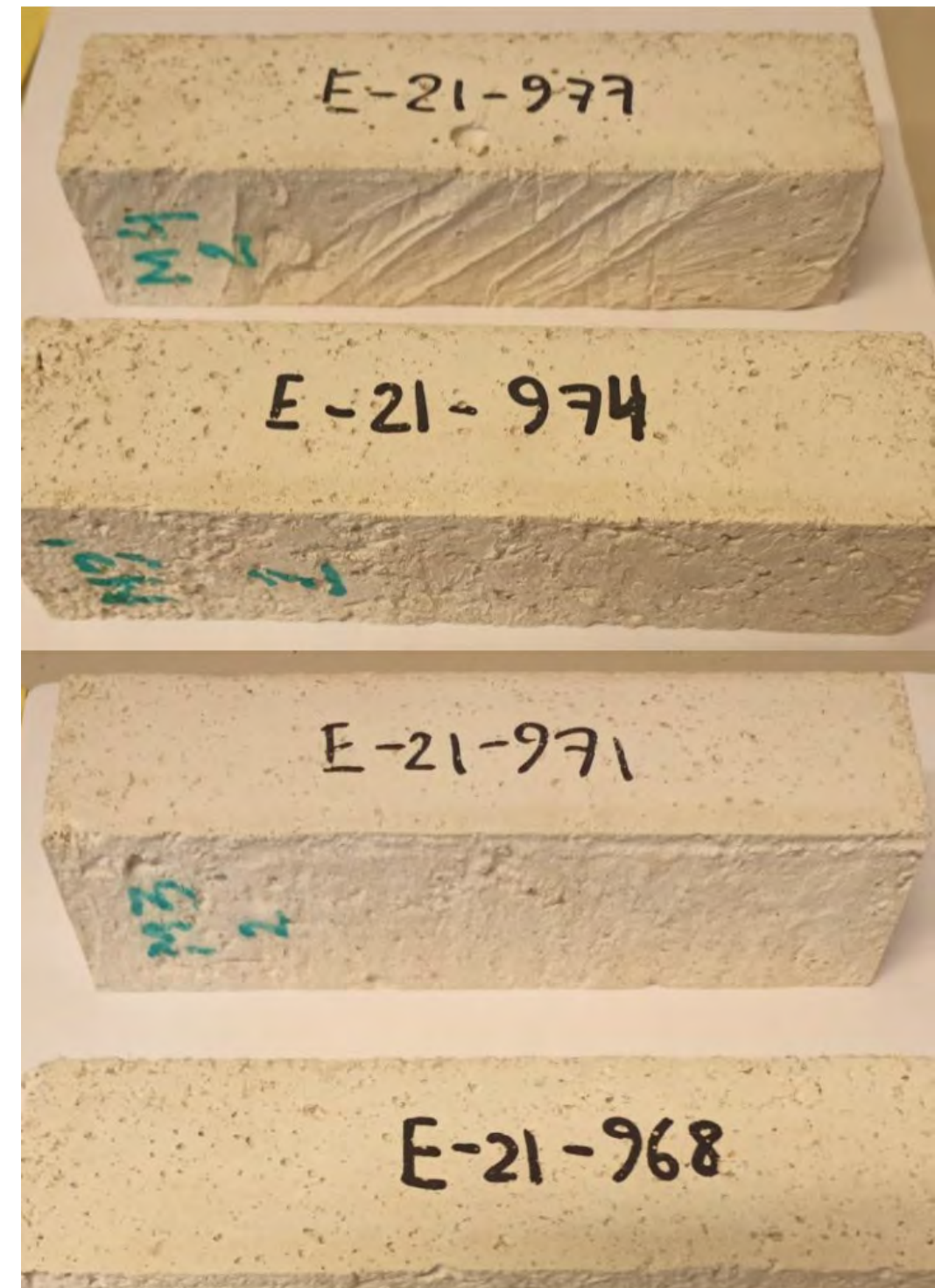
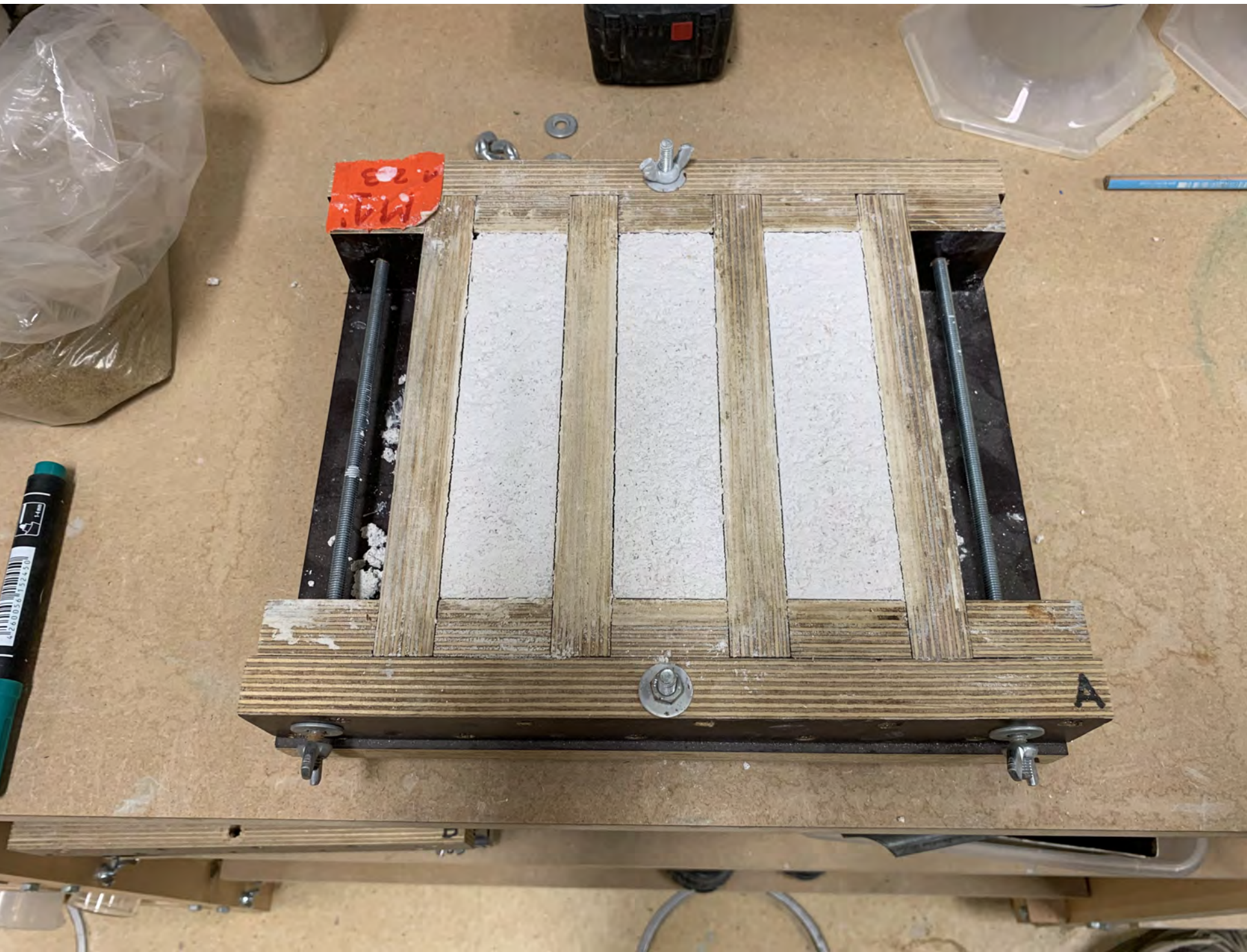

verifiëren

verifiëren - mortel

certifiëren

vries-dooi cyclus

Average test results	Dimensions			Gross Dry Density	Thermal Properties	Water Absorption	Dry Compressive Strength	Hygrometric Swell and Shrink			Freeze Thaw Tests	
	EN772-16			EN772-13	NBN EN1745	EN772-21	EN772-1	EN772-14			EN772-18	
	l	b	h					swell	shrink	shrink water %		Wet Compr. Strength
	(mm)	(mm)	(mm)	(kg/m3)	(W/mK)	(% of weight)	(N/mm2)	(mm/m)	(mm/m)	(% of weight)	Cycles	(N/mm2)
B2'	230,9	110,2	54,9	1740	0,684	15	20,9	0,24	0,59	4,39	25	15,4
Class (EN771-2)	T1 possible but height			1,8			20				F1 but > 20% reduction of compression strength	
B20	230,8	110,1	54,3	1720	0,662	14	15,4	0,19	0,98	4,51	50	15,5
Class (EN771-2)	T1 possible but height			1,8			15				F2 in strength but hair cracks	

certifiëren

volledige productiecyclus

certifiëren

verificatieprocedure

certifiëren

technische waarden

Average test results	Dimensions			Gross Dry Density		Dry Compressive Strength	Freeze Thaw Tests		Capillary Water Absorption	Immersive Water Absorption	Hygrometric Swell and Shrink			Abrasion
	EN772-16			EN772-13		EN772-1	EN772-18		EN772-11	EN772-21	EN772-14			KP P13-901:2017
	l	b	h	apparent	absolute		Cycles without visual damage	Compr. Strength loss after 50 cycles	Cw	Ws	swell	shrink	shrink water %	
	(mm)	(mm)	(mm)	(kg/m3)	(kg/m3)	(N/mm2)		%	kg/(m2 x min)	(% of weight)	(mm/m)	(mm/m)	(% of weight)	(cm2/g)
X	201,5	110,4	54,7	1838	2068	37,4	50	7	1,3	11	0,33	0,15	1	
K	201,4	110,1	54,9	1852	2055	39,4	50	6,9						
C	201,6	110,9	54,8	1895	2095	42,6	50	3,3						
E	201,5	110,5	54,9	1855	2085	38,5	50	9,9	1,6	11	0,39	0,17	1	
I	201,5	109,7	55,4	1877	2108	34,1	50	10,3	2	11	0,34	0,21	2	18,13
B20	230,06	110,05	54,77	1750	1802	23,9	25 / 50	15,1						

certifiëren

LCA-waarden

Calculated by	LCA performance (according to TOTEM: EcoInvent Database and EN15804+A2) for building elements with specified thickness on a lifecycle of 60 years	blocks/m2	kg CO2eq/m2	kg CO2eq /block	kg CO2eq/t	Factor kg CO2eq/m2
totem	Baked Bricks thickness 9 cm with cement mortar	83,33	83,00	1,00	542,48	3,00
totem	Cement blocks thickness 9cm with cement mortar	16,67	70,00	4,20	388,89	2,50
totem	SandLime Blocks 9 cm with lime mortar	16,67	60,00	3,60	392,16	2,20
totem	AAC block 10 cm glued	6,67	84,00	12,60	1400,00	3,00
BBRI	BC stabilised earth block 14 cm with stabilised earth mortar	33,33	17,30	0,52	106,79	0,63
BBRI + BC	LimeWaste Brick 11cm with LimeWaste mortar	61,68	27,56	0,45	170,12	1

produceren

GENT WASTE BRICK voor DING:

- 1/3 van de opgeslagen koolstof van gebakken bakstenen
- Gemaakt van 63% Gentse afvalstromen
- Kalkproduct met carbonatatie: neemt CO₂ op in de loop der jaren
- Volledig lokaal en low-tech, gemaakt door kleine mobiele machines in Gent

CONCLUSIES

- leer van vernaculaire constructies**

AARDE

- aarde komt best tot z'n recht in een binnenomgeving**
- aarde is een massamateriaal, aan de gevelzijde zoeken we gewoonlijk isolatie**
- indien als gevel:**
  - rekening mee houden in ontwerpfase**
  - eventueel testmuren plaatsen op site om erosie te verifiëren**

KALK

- meer waterbestendig dan aarde**
- ademt en daarom goede bescherming voor natuurlijke isolatiematerialen**

Jasper Van der Linden
info@bcmaterials.org

www.BCMATERIALS.org

